

Vaqif YUSIFLI,
filologiya elmləri doktoru

UŞAQLARIN GÜLZAR NƏNƏSİ

Gülzar İbrahimova artıq Gülzar Nənə kimi tanınır. Otuz ildən çoxdur ki, bu xanım uşaqlar üçün nağıllar, şeirlər, hekayələr yazır. Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının inkişafında Gülzar Nənənin ardıcıl fəaliyyəti göz qabağındadır. O, on ildən artıqdır rəngli, tərtibatı göz oxşayan "Sehrli dünya" adlı jurnal nəşr edir. Heç kimə dil-ağız eləmədən həm öz vəsaiti, həm də jurnalların satışından əldə etdiyi vəsaitlə başa gəlir bu jurnal. İndiyə kimi jurnalın 60-dan artıq sayı çapdan çıxıb. Vaxt olub ki, bu jurnalın abunəçilərinin sayı on mini keçib. Gülzar Nənə indiyə kimi 52 kitab nəşr edib, 40 elektron kitabı da buraya əlavə etsək, doğrudan da bu xanıma gördüyü işlərə heyrlənmək mümkün deyil. Hələ bu harasıdır, Gülzar Nənə istedadlı olan, bədii yaradıcılığa balaca yaşlarından həvəsi olan uşaqları başına toplayıb, Mirzə Şəfi Vazeh ədəbi məclisini təsis edib, o məclisdə uşaqlar şeirlərini, hekayələrini oxuyur.

Mə nonu ilk növbədə, müasir uşaq nağıllarının müəllifi kimi tanıyıram.

Nağıl şifahi xalq ədəbiyyatının-folklorun ən qədim janrlarından biridir və bu barədə söhbət açmağa elə bilərəm, ehtiyaj duyulmur. Biz hamımız uşaqlıqdan nağılları sevmişik, onların qanadında dünyanı gəzib-dolanmışıq. Biz nağıllarda qara qüvvələrə çarpişan qəhrəmanların ağına, igidliyinə heyran qalmışıq, özümüzü onlara bənzətmək istəmişik.

Div, Zümrüd quşu, Xızır peyğəmbər, uçan xalça, qurd, ilan, əfsanəvi quşlar uşaqlıq illərində anamızdan, nənəmizdən eşitdiyimiz nağıl tipləri olub. Nağılları kimlər yaradıb? Bu barədə elm birmənalı şəkildə "Xalq" ifadəsini işlədir. Amma hər halda hər hansı bir folklor nümunəsinin ilk yaradıcısı olub, sadəcə olaraq, yazı meydana çıxmadığından bu nümunələr ağızdan-ağıza dolaşaraq kollektivin malına çevrilmişdir.

XX əsrdə (elə indinin özündə də) ayrı-ayrı müəlliflər özləri nağıllar yazmağa başladılar. Təbii ki, bu nağıllar öz kökündən, ənənəsindən ayrılı bilməzdi. Amma yeni və müasir nağıllarda çağdaş dövrümüzün tənəkkürü, günümüzün reallıqları da öz əksini tapır.

Gülzar Nənə də belə müəlliflərdən biridir. Onun uşaq ədəbiyyatının təbliğatçısı kimi fəaliyyəti bizdə, geniş oxucu kütləsində ancaq fərəh hissi doğurur. Öncə qeyd etməyi unutdum, Gülzar xanım "Bala dili" adlı curnal nəşr edir, hələ məktəb yaş çatmamış uşaqlar üçün "Elli boya" silsiləvi rəngli kitablarla onları sevindirir. Həm də

bütün bunlarla kifayətlənməyib özü də nağıllar, tapmaçalar, kiçik həcmli hekayələr qələmə alır.

Təbii ki, bütün bunları qiymətləndirmək, dəyərləndirmək lazımdır və bizim məqsədimiz də budur ki, bu fədakar xanımın müasir uşaq ədəbiyyatı naminə gördüyü işlərə münasibət bildir-məkdir.

Uşaqlar üçün yazmaq böyük-lər, yaşlılar üçün yazmaqdan çox çətindir-deyirlər. Bu fikirdə müəyyən həqiqət vardır. Uşaqlıq dövrünü çoxdan keçirmiş yaşlı bir sənətkar üçün öz mühitindən, yaşadıklarından, onların həyat tərzindən yazmaq çətin deyil. Amma bu yaşlı sənətkar uşaq dünyasından yazanda təbii ki, müəyyən çətinliklərlə qarşılaşacaq. O gərəkdir uşaqların, balajaların dünyasına yol tapa, onları maraqlandıran suallara onların öz diliylə cavab verə, körpələrin psixologiyasını yaxşı bilə. Dahi rus tənqidçisi V.Q. Belinski yazırdı ki: "Uşaq şairi olmaq yox, doğulmaq lazımdır".

Gülzar Nənənin nağıllarını və hekayələrini oxuyanda da hiss edirik ki, o, balacaların dünyasına yaxşı bələddir, onlarla öz dillərində söhbət etməyi bəjarir, uşaqları maraqlandıran suallara cavab tapa bilir və ən başlıcası, kiçik yaşlıların istəyi, arzusu ona yaxşı tanışdır. Gülzar Nənənin bir neçə il bundan öqçə nəşr edilən "Mən uşaq deyiləm" kitabına toplanan nağıllar və hekayələr də dediklərimizə sübut ola bilər.

Onun adını çəkdiyimiz bu kitabında toplanan yazılar ilk növbədə, öz dilinin sadəliyi ilə seçilir. Gülzar Nənə mürəkkəb cümlə qurmağı sevmir, belə olan hallarda da mürəkkəb cümlələrin nisbətən sadəsini seçir. Çünki yaxşı bilir ki, uşaqlar onlarla sadə dildə danışan həmsöhbətini sevirlər. Yazılarının ikinci bir məziyyəti yığcam süjete malik olmasıdır. Əlbəttə, Azərbaycan nağıllarının əksəriyyəti mürəkkəb süjet quruluşuna malikdir. Amma unutmayaq ki, Gülzar Nənənin təqdim etdiyi nağıllar azyaşlı oxucular üçün qələmə alınıb. Üçüncü bir məziyyəti də qeyd etmək istəyirəm. Bu da ondan ibarətdir ki, Gülzar Nənənin hər bir nağılı, mövzusunun asılı olmayaraq bir və ya bir neçə xarakterik obrazla yadda qalır. Nəhayət, ən vacib olan bir məziyyət də nağılların və hekayələrin mövzusu ilə bağlıdır. Müəllif öz qəhrəmanlarını bir neçə məkanda təsvir edir: ailədə, uşaqlar aləmində və təbiətlə, quşlar, heyvanlar aləmi ilə ünsiyyətdə. Ona görə də mövzular tanışdır: uşaqların bir-birilə dostluğu, valideynə, xüsusən, nənəyə, babaya ehtiram, onları maraqlandıran nə varsa, bu barədə bilgi əldə etmək səyi, quşlara, heyvanlara qayğı və s. Bunlar kiçik hekayə-

lərin əsas mövzularıdır. Yeni belə demək mümkündürsə, sırf az yaşlıların aləmi. Təbii ki, bu hekayələrdə qoyulan qayə uşaq tərbiyyəsinin müxtəlif komponentlərini də əhatə edir.

Budur, ərköyün bir qız "Biri vardı, biri yoxdu, Şamaxı şəhərinin Suluat kəndində Nisə adlı qəşəng bir qız vardı. Hamı bu qıvrım saçlı dəcəl qızı əzizləyir, sevirdi. Dəjəl qız da hamının sevgisini hiss etdikcə daha da ərköyünləşirdi. Artıq Nisə elə ərköyünləşmişdi ki, hətta onu sevir-əzizləyəne, öpənə əl qaldırır, sille vururdu".

Buna inanırıq. Ailələrdə belə ərköyün balalar az deyil. Bu ərköyün bala o qədər şiltaqdı ki, heyvanları, quşları, hətta böcəkləri də incidir. Və günlərin bir günü həyətlərinə uçub gələn bir alabəzək kəpənəyin ardınca qaçıb onu tutmaq istəyir, tərsliyindən əl çəkməyib onu axırca qovur və meşədə azır. Ata-anası, bütün kənd onu axtarmağa başlayır. Və gəlib görürlər ki bir ayı Nisənin hündərinədə dolanır, heç kəsə ona yaxınlaşmağa imkan vermir ki, qıza yaxın dursun. Bəs necə olub ki, Nisə ayıya rast gəlib? "Nisə meşədə azanda qaranlığa düşdü, nə qədər axtardısa, evlərinin yolunu tapmadı ki, tapmadı. Axırda əlacı kəsildi, yorulub bir ağacın altında oturdu. Elə orada da yuxuya getdi. Ayılanda isə balaca qız dəhşətli bir hadisənin şahidi oldu. Uç qara canavar onun üstünə gəlmək istəyir, ayı isə onları qovur, yaxına qoymurdu".

Nəhayət, ayı canavarları qovur, Nisə isə ayı ilə dostlaşır, onunla bir gəzir, giləmeyvə yeyir, bulaqlardan su içirdi. Ovçular gəlib ayını vurmaq istəyəndə Nisə qışqırır ki, o, mənim dostumdur, ona toxunmayın, mənə canavarların əlindən xilas etdi. Və hekayənin sonluğu belə bitir ki, bundan sonra Nisə daha heç vaxt heyvanları, böcəkləri incitmədi, ərköyünlük eləmədi.

Bu balaja hekayə həm tərbiyəvi-didaktik əhəmiyyətinə, həm də bədii təsir qüvvəsinə görə əsl uşaq hekayəsidir.

Uşaqlar üçün yazanda ilk növbədə, müasirlik amili ön planda olmalıdır. Yeni o yazı həm müasir həyatdan alınmalıdır, həm də bir yazı etibarilə müasir olmalıdır. Sadə həqiqətlər müasir bədii biçimdə uşaqlara çatdırılmalıdır. Məsələn, "Sehrli dünya"nın 60-cı nömrəsində "Xınalı qayanın sirri" adlı maraqlı bir nağıl-şekayə diqqəti cəlb edir. İki qız-Güləbət və Gültəkin meşədə azırlar, ancaq onlar Ağ atlı oğlanın köməyi ilə xilas olurlar. Bu Ağ atlı oğlan isə xəstə şah Nar ağacının çiçəklərindən dərib aparmalı və şah sağalmalıdır. Bu nağılda keçmişlə indiki çağ birləşir. Başqa bir misal: balaca, hələ məktəbə getməmiş, öz oyuncaqlarından

ayrılmayan bir uşaq Qarabağ hadisələrindən tam anlamaz. Çünki o, bu müharibəni görməyib, sadəcə eşidib, amma mahiyyətini hələ anlamır. Gülzar Nənə "Evin kişisi" hekayəsində bu həqiqəti sadə bir dillə balaja dinləyicilərinə başa salır. Budur, Xocalıya hücum zamanı: "Mən lap balaja olanda, qarlı oynayanda əllərim donardı. Tez qaçıb əllərimi sobada qızdırdım. Ya da anam onları nəfəsiylə qızdırdı. Amma indi yandırır ayaqlarımı qar. Bir də baxdım, ayaqlarımın altından qan gəlir, qorxdum. Anama dedim. Anam başındakı yaylığını götürüb iki yerə böldü". Sonra illər keçir. "Atam ermənilərlə döyüşdə qəhrəman kimi həlak olandan sonra anam həmişə deyirdi ki, mən evin kişisiyəm. Bir az da böyü-səm, məktəbə gedəcəyəm". Nəhayət, bu uşaq başa düşür ki, Xocalıya hücum zamanı onun bacısını öldürüblər. Bu uşağın isə xəstəxanada ayaqlarını dizə qədər kəsirlər. Amma o ağlamır, çünki evin kişisidir.

Doğrudan da, qısaja məzmununu danışdığımız bu hekayə təsirlidir. Vətənpərvərlik ruhu ilə yazılmışdır. Hekayə ilə tanış olan balaja dinləyiji və ya oxuju istər-istəməz müharibə haqqında, Xocalı barədə sual verəjək, bunları öyrənəndən sonra bir daha həmin hekayədə təsvir olunan uşağa rəğbəti artacaq, özü də onun kimi dözümlü olmağa çalışacaq.

Gülzar İbrahimova həm də şeirlər yazır və bu şeirlər də uşaqlarıdır, yenə sadəlik, təbii-lik və uşaq dünyasına bələdlik bu şeirlərin də məziyyətinə çevrilir. Məsələn, küsəyən bir uşağın obrazı necə təbii verilir:

**Mən küsmüşəm anamdan,
O, mənə çox istəmir!
Hamı oturub axşam,
O mənə "durr-yat" deyir.**

**Dur gəl, kuklam, yanıma,
Bir bax mənim halıma.
Az qalırım ağlayam
İstəmirəm mən yatam!**

**Kinoya baxmamışam,
Evcik oynamamışam.
Kuklamın saçlarını
Yuyub daramamışam.**

**Başım qarışıb yaman,
Ac qalmışam bayaqdan!
İşim yaman dolaşib
Çantamı yığmamışam!**

**Mən hamıdan küsürəm
Məni çox istəmirlər!
Stol üstündə nabat
Mənə deyirlər: "Sən yat!"**

Yaxud, Qar haqqında, yaz fəslə barədə yazılan şeirlər də belə sadə, anlaşılıqdır. Hiss olunur ki, Gülzar nənə təbiəti, heyvanlar aləmini uşaqlara sevirə bilir. Ən əsası odur ki, Gülzar

Nənə uşaqlara uşaq dilində, onların anlayacağı tərzdə yazır. Uşaqlar arasında dostluğu təbliğ edir şeirlərində ("Evcik-evcik" şeirində olduğu kimi). Bu şeirlərdə babalar da, nənələr də iştirak edir, onların öyüdləri, nəsihətləri, nümunəvi həyat təzləri tərbiyəedici mahiyyət daşıyır.

Yenə qayıdıram Gülzar Nənənin nağıllarına. Mən bu yazıda müəllifin bədii fantaziyasının, təxəyyülünün balacaların maraq dairəsinə hesablandığını görürəm. Müəllif Azərbaycan nağıllarına, xüsusilə, heyvanlar haqqında nağıllara yaxşı bələddir. O nağıllardakı obrazların cizgiləri, xarakter xüsusiyyətləri onun nağıllarında da bariz nəzərə çarpır.

Müasir nağıl yaratmaq mədəniyyətini biz Gülzar xanımın "Dəniz balası" və "İlham və Fərizənin nağılı" yazılarında da görürük. Birincisini hətta miniatür nağıl-povest də adlandırmaq olar. Bu nağılda təsvir olunan hadisələr, təqdim edilən obrazlar, çoxşaxəli süjet onu göstərir ki, müəllif canra, onun prinsiplərinə yaxşı bələddir. Nağıl içində nağıl yaratmaq, sonra buqları məntiqi şəkildə bir-birilə əlaqələndirmək bəjarığı "Dəniz balası"nda aydın nəzərə çarpır.

"İlham və Fərizənin nağılı"nda isə Gülzar xanım qədim nağıl prinsipləri ilə müasir nağıl mədəniyyətini bir araya gətirir. Nağılın qəhrəmanları həm keçmişin, həm də bu günün qəhrəmanlarıdır. Müəllif onların sevgisini, qısa müddətli şirin ailə həyatını təsvir edərkən boyalarını əsirgəmir. Onların ölümü də təsirli səhnələrlə təqdim edilir. Nağılda İlham dəmirçidir, qılinc, nizə düzəldir. Öz sənətilə fəxr edir. Amma bir gün ruslar və ermənilər obaya hücum çəkirlər, rastlarına keçəni qılınca keçirirlər, mahalı çapıb-talayır, evlərə od vururlar. İlham "sən mənim qardaşımın" deyən rus dostu Stepan və erməni dostu Valod onun düzəldiyi qılinc qəfil qaldırıb başına endirirlər. Fərizə isə bu dərdə dözməyib intihar edir. Göründüyü kimi, hadisələr keçmişdə baş verir. Bəlkə bunun da simvolik bir mənası var. Yeni müəllif demək istəyir ki, İlhamlar, Fərizələr ötən əsrdə də olub. Qardaş və dost dediyimiz xain qonşularımızın başımıza açdığı fəlakətlər əsrlər boyu davam edib. Buna görə də AYILMALIYIQ, BÜTÜN BUNLAR BİZƏ DƏRS OLMALIDIR!

Bu məqamda mən də Gülzar İbrahimovanın hekayələri, nağılları və ilə bağlı qeydlərini bitirir və müasir uşaq ədəbiyyatının inkişafında müəyyən rolunu bu xanıma yeni yaradıcılıq uğurları arzularım. Onu da qeyd edirəm ki, bu günlərdə Gülzar İbrahimovanın-Gülzar Nənənin 60 yaşına tamam oldu...